

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ

ЗАПОРІЗЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

Юридичний факультет

Кафедра кримінального права та правоохоронної діяльності

КРИМІНОЛОГІЯ

**КОНСПЕКТ ЛЕКЦІЇ З ТЕМИ 8:
«КРИМІНОЛОГІЧНА ХАРАКТЕРИСТИКА ТА ЗАПОБІГАННЯ
КОРИСЛИВІЙ ЗЛОЧИННОСТІ»**

Конспект лекції підготувала: Плутицька К. М.,
к.ю.н., доцент, доцент кафедри кримінального
права та правоохоронної діяльності
Запорізького національного університету

Запоріжжя — 2025

ТЕМА 8 «КРИМІНОЛОГІЧНА ХАРАКТЕРИСТИКА ТА ЗАПОБІГАННЯ КОРИСЛИВІЙ ЗЛОЧИННОСТІ»

*«Користь ще більш сліпа, ніж любов»
Вольтер*

План:

- I. Поняття та загальна характеристика корисливої злочинності
- II. Кримінологічна характеристика окремих видів корисливої злочинності.
- III. Кримінологічна характеристика особи, яка вчиняє корисливі кримінальні правопорушення.
- IV. Детермінанти корисливих кримінальних правопорушень.
- V. Запобігання корисливим кримінальним правопорушенням.

I. Поняття та загальна характеристика корисливої злочинності.

Загальнокримінальна корислива злочинність — це сукупність кримінальних правопорушень проти власності, які вчиняються у формах прямого, очевидно незаконного заволодіння чужим майном із корисливих мотивів із метою безпідставного збагачення за кошт цього майна, причому без використання суб'єктами свого офіційного становища в економіці та інших сферах життєдіяльності.

Характерні ознаки загальнокримінальних корисливих кримінальних правопорушень:

1. Родовим об'єктом кримінальних правопорушень, передбачених розділом VI Особливої частини КК України, визнається право власності, що охоплює право власника на володіння, користування, розпорядження своїм майном.

2. Предметом абсолютної більшості зазначених кримінальних правопорушень закон називає **майно** — речі матеріального світу, що мають **специфічні ознаки: фізичного, вартісного** та юридичного змісту.

3. Корисливий мотив полягає в прагненні винного протиправно скористатися споживчою властивістю чужого або нічийного майна, обернути його на свою користь, користь іншої особи або ухилитися від сплати обов'язкового платежу.

4. Корислива мета відображає кінцеву ціль, зумовлену корисливим мотивом.

5. Умисна форма вини

Кримінальні правопорушення проти власності (передбачені Розділом VI Особливої частини КК) поділяють на:

1. **корисливі кримінальні правопорушення:** крадіжка (ст. 185 КК України), грабіж (ч.1 ст. 186 КК України), шахрайство (ст.190 КК України), привласнення, розтрата майна (ч. 1 ст. 191 КК України).

2. **наильницько-корисливі:** вимагання (ст. 189 КК України), розбій (ст. 187 КК України), грабіж (ч. 2 ст. 186 КК України).

II. Кримінологічна характеристика окремих видів корисливої злочинності

Питома вага корисливої злочинності в структурі всієї злочинності орієнтовно складала 62 %. Водночас 49 % кримінальних правопорушень проти власності є кримінальними правопорушеннями середньої тяжкості, а 40 % — тяжкими. Рівень цього виду злочинності протягом останніх п'яти залишається стабільним.

Крадіжки в структурі корисливої злочинності складають 76 % (з них: кишенькові — 2 %, з квартир — 6 %). Рівень крадіжок має тенденцію до зростання в середньому з кожним роком на 2 %.

Шахрайства в структурі корисливої злочинності складають 16 %. Рівень шахрайств має тенденцію до зниження в середньому з кожним роком на 6 %.

Грабежі в структурі корисливої злочинності складають 6,4 %. Рівень грабежів має тенденцію до зниження в середньому з кожним роком на 5 %.

Привласнення, розтрата майна або заволодіння ним шляхом зловживання службовим становищем у структурі корисливої злочинності складають 3 %. Рівень цього злочину має тенденцію до зниження в середньому з кожним роком на 5 %.

Розбої в структурі корисливої злочинності складають 1 %. Рівень розбоїв має тенденцію до зростання в середньому з кожним роком на 1 %.

Вимагання в структурі корисливої злочинності складають 0,2 %. Рівень вимагань має тенденцію до зниження в середньому з кожним роком на 1,5 %.

Крадіжка

За місцем посягання: домінують крадіжки із проникненням у житло (квартирні крадіжки) та до іншого приміщення (квартири, будинки, дачі, склади, магазин тощо; за ними йдуть крадіжки із транспортних засобів та крадіжки в натовпі («кишенькові»), які є найбільш латентними й переважно вчиняються злодіями професіоналами.

Предмети посягання: найчастіше (понад 60 %) це цінні речі: гроші, валюта, вироби із дорогоцінних металів, мобільні телефони, оргтехніка, аудіо-, відеотехніка; дещо рідше — вироби із чорних та кольорових металів, одяг, худоба, продукти харчування, спиртні напої, предмети домашнього ублаження тощо

Способи та засоби крадіжок: проникнення через двері (підбір ключів; використання спеціальних пристроїв, пошкодження дверей); проникнення через вікно (квартирку, балкон); проникнення через дах; рідше підкоп.

За стійкістю умислу крадіжки поділяються на

1. Завчасно підготовлені. Як правило вчиняються групою осіб за попередньою змовою та організованою групою (найбільшу небезпеку становлять стійкі групи, організовані досвідченими кримінальними правопорушниками 35 — 50 років, до складу яких входять і злодії професіонали).

2. Ситуативно-зумовлені. Вчиняються як нестійкими групами, так і злодіями одинаками, до них частіше вдаються алкогольно- та наркозалежні особи, підлітки, деградовані елементи суспільства.

Кримінологічна характеристика квартирних крадіжок

Квартирні крадіжки здебільшого належать до так званих **міських кримінальних правопорушень**, тобто найчастіше вчиняються в містах (особливо в обласних центрах. Зазначене пояснювалося: високою щільністю населення, інтенсивною внутрішньо-міською міграцією, можливостями швидко зникнути з

місця крадіжки, ізолюваністю помешкань міських жителів, недостатнім запровадженням охоронної сигналізації тощо.

Останніми роками, міська «прив'язка» квартирних крадіжок дещо змінилася. З одного боку, захищеність багатьох міських квартир помітно поліпилася через блокування під'їздів, обладнання броньованими дверима, електронною сигналізацією тощо. З другого боку, значно зросла поширеність крадіжок із помешкань та господарських будівель у сільській місцевості та з дач.

Серед квартирних зlodіїв певну частку становлять «випадкові» кримінальні правопорушники, для яких крадіжка є нехарактерним епізодом, проте більшість — зlodії-рецидивісти.

Майже половину квартирних зlodіїв, як і загалом тих, що вчинили крадіжки, становлять особи, які не мали роботи, що здатна забезпечити пристойне утримання сім'ї, непрацездатних батьків, безуспішно намагалися її знайти і зрештою стали на шлях крадіжок.

Серед зазначених осіб щорічно на 1–2 % зростає питома вага жінок.

Якщо в минулому найбільш поширену серед квартирних зlodіїв становила вікова група 16–17-літніх, то тепер такої ж питомої ваги досягли групи 25–30 та 35–40-літніх.

Більше половини зlodіїв до вчинення крадіжки так чи інакше знали потерпілих, а значна частина була навіть знайома з ними.

Водночас серед кримінальних правопорушників-зlodіїв, особливо в зlodійських групах, значно поширилося й перетворилося майже на правило попереднє, нерідко тривале досконале вивчення об'єкта майбутньої крадіжки.

В останні роки зросла питома вага квартирних та інших крадіжок, вчинених злочинною групою з чітким розподілом ролей, використанням технічних засобів, професійних якостей, зв'язків із працівниками правоохоронних органів.

Таємне заволоння транспортним засобом

Крадіжки цього виду становлять менш ніж 2 % серед усіх крадіжок, але вони мають значну суспільну небезпеку.

Остання зумовлюється низкою чинників: високою вартістю викраденого майна; його специфічним призначенням виконувати функцію швидкого пересування, транспортування, що має особливе значення в сучасний період суспільного розвитку; різким збільшенням в останні роки кількості цих кримінальних правопорушень та групової форми їхнього вчинення; підвищеною складністю їхнього розкриття.

Крадіжки особистого майна в місцях тимчасового перебування власників у середовищі незнайомих осіб (залізничні вагони та вокзали, гуртожитки, пансіонати, готелі, літаки та аеропорти, пляжі, санаторії)

Чинники, що сприяють даному виду крадіжок: тимчасовість перебування власника в згаданих місцях та його порівняно швидкий від'їзд; найчастіше «дрібний» розмір викраденого; недбале ставлення до виконання своїх обов'язків службових осіб місць перебування власника; недотримання елементарних правил перестороги самим власником (тривале залишення речей без догляду, знайомства, розпиття спиртних напоїв, інтимні стосунки з випадковими особами тощо).

Кишенькові крадіжки

Кишенькові злочини належать до злочинної еліти, оскільки від них вимагається високий професіоналізм і не лише в способі викрадення, але й щодо створення психологічного оточення відволікання уваги власника, навіть певного артистизму.

Кишенькові злочини (професіонали) здебільшого перемістилися до казино, барів, дорогих магазинів, ресторанів, готелів, клубів, де проводять час багаті люди з товстими гаманцями. Звичними предметами цих крадіжок стали значні суми грошей, коштовні прикраси, платіжні картки, мобільні телефонні.

Кишенькові злочини досить часто залучають спостерігачів та наводчиків щодо персон — майбутніх об'єктів кишенькових крадіжок.

Грабежі (ч. 1 ст. 186 КК)

не поєднані з насильством або іншими обтяжуючими ознаками

Більш частими та виразними стали лише факти пограбування багатих людей, які нерідко демонстративно виставляють «на показ» свої коштовності, прикраси, модну одягу, особливо в місцях вечірніх та нічних розваг, де привселюдно буквально «смітять» грошима.

Як правило, є заздалегідь непередбачуваними, вчиняються раптово на вулицях, у парках, на територіях, прилеглих до місць масових розваг, проведення дозвілля, а також у під'їздах та на сходах житлових будинків.

Часто вчиняються групами підлітків та молоді, що сформувалися, як правило, спонтанно, під час спільного перебування на вулицях, у під'їздах, місцях розваг, колективного розпиття алкогольних напоїв, вживання наркотиків, нерідко саме щоб отримати кошти для продовження розваг.

Предметами грабежів найчастіше є сумки, портфелі, гаманці, коштовні прикраси, головні убори, дефіцитне взуття та одягу, а також речі осіб, що перебувають у стані сп'яніння або в іншому безпорадному становищі.

Характерні способи грабіжницького заволодіння ними — ривки, роздягання жертв, вимагання грошей та коштовностей, обирання сп'янілих тощо.

Шахрайство (ст. 190 КК)

Предмети посягання — чуже майно та право на таке майно, яке може бути закріплене в цінних паперах, довіреностях на право розпорядження майном, боргових зобов'язаннях, заповітах тощо.

Способи вчинення посягання:

- обман;
- зловживання довірою.

Види шахрайств (за О.М. Литваком)

- *побутове*, яке здійснюється епізодично в досить примітивних формах;
- *професійне*, що майже завжди вчиняється організованими групами: гральне шахрайство, продаж фальсифікату, обманне заволодіння квартирами тощо;
- *фінансове*, яке належить здебільшого до сфери економіки та господарських відносин.

Види шахрайства (за О.В. Лисодєдом)

- гральне шахрайство (шулерство, гра в наперстки, лототрон, лотерея тощо);
- під час обміну валют;
- у вигляді одержання грошей, речей, золотих виробів, іншого майна в тимчасове користування, у борг, аванс, передплата тощо;

- у вигляді сприяння в дачі хабара;
- з використанням «ляльки»;
- пов'язане з нерухомістю громадян (в основному незаконний продаж приватизованого житла, здавання в найом житла без відома власника тощо);
  - у вигляді присвоєння влади або звання посадової особи;
  - у вигляді фальсифікації (передусім золотих виробів, продуктів харчування, алкогольних напоїв, грошових знаків);
    - з використанням дефектів планування й забудови житла (передусім прохідного під'їзду житлового будинку);
    - засноване на фіктивній підприємницькій діяльності й пов'язане із залученням коштів громадян (створення фіктивних фірм, страхове, трастове шахрайство);
    - надаючи різного роду послуги (із працевлаштування, придбання продуктів харчування, товарів народного споживання, промислових товарів, автомобілів за більш низькими цінами, реалізації речей тощо).

Розбій (ст.187 КК)

Характерними для цієї групи кримінальних правопорушників є високий рецидив, спільна дозлочинна антигромадська поведінка, зловживання алкогольними напоями, спонтанна ситуативна мотивація.

В останні роки спостерігається помітне збільшення нападів:

- 1) поєднаних із проникненням до житла;
- 2) мотивованих замовленим «вибиванням» боргів;
- 3) вчинених організованою групою, у тому числі на автошляхах;
- 4) наближених за своїми ознаками до бандитизму, зокрема під час сутички («розборки») між злочинними угрупованнями, усунення злочинних конкурентів тощо.

Найбільш небезпечними є група розбійних нападів, що вчиняються із задалегідь сформованим наміром та після попередньої підготовки. Для розбоїв цієї групи характерні групові напади на квартири та на водіїв автотранспорту, причому адресати та жертви нападу визначалися задалегідь і досконало вивчалися.

Напади часто здійснювалися із використанням холодної, а нерідко й вогнепальної зброї (або її муляжів), застосуванням катувань, мордування, особливої жорстокості.

Здебільшого напади вчиняли особи чоловічої статі у віці 18–29 років або неповнолітні, з низьким рівнем освіти, відсутністю або недостатністю виробничої кваліфікації, трудового стажу, позитивних моральних якостей, з активною протиправною позицією.

Обов'язковими елементами вчинення розбою, що зумовлюють його підвищену небезпечність, є: **напад** (таємний чи відкритий), поєднання **останнього з фізичним насильством** (небезпечним для життя чи здоров'я) або **погрозою застосування фізичного насильства**.

Грабежі (поєднані з насильством), Розбої

За місцем вчинення:

- **вчинені в громадських місцях** (вулиці, парки, сквери, зупинки транспорту, біля розважальних закладів, у під'їздах багатоповерхівок) здебільшого

вчиняються підлітковими (14–17 років) та молодіжними (18–24) групами проти поодиноких жертв, які привертають увагу кримінальних правопорушників своїм нетверезим станом, дорогим вбранням, розтринькуванням грошей, виставленими на показ мобільними телефонами або ювелірними виробами;

- **із проникненням у житло.** Як правило, завчасно готуються, збирається інформація про матеріальні статки майбутньої жертви, склад сім'ї, наявні в приміщенні засоби самозахисту. Ці кримінальні правопорушення вчиняються особами 25–35 років і старшими, близько 40 % з яких звільнені з місць позбавлення волі. При пограбуваннях і розбійних нападах на пункти обміну валют, банки, комп'ютерні клуби, магазини, квартири заможних громадян кримінальні правопорушники використовують зброю, спеціально пристосовані предмети, засоби маскуванню, транспорт;

- **вчинені на транспорті** кримінальні правопорушення вчиняються проти водіїв таксі, водіїв вантажних перевезень, у тому числі транзитних, інкасаторів, комерційних туристів, власників щойно придбаних авто, контрабандистів. Значна частина подібних посягань (окрім нападу на таксистів) вчиняються організованими групами.

Розбій, поєднаний із проникненням до житла (ч.3 ст. 187 КК)

(за *В.С. Батургарєвою*)

Вид застосування насильства — фізичне — 61 %, психічне — 39 %.

Переважає місце вчинення — у містах (80 %).

Переважний час вчинення — з 20 до 24 години (28 %).

Пора року — зима, пізня осінь та рання весна.

Вимагання (ст. 189 КК)

широко використовується поняття «рекет»

Останніми роками кількість вимагань зменшилася, це пояснюється вдосконаленням засобів і заходів особистої безпеки та охорони заможних людей у їхніх офісах, за місцем проживання, під час перебування протягом доби в інших місцях. Водночас не зменшується кількість фактів «замовних» вбивств, захоплення як заручників близьких і родичів, навіть дітей, підризу автотранспорту, житлових помешкань, що свідчить про набуття частиною вимагань більш гострих форм погрозу шантажу, терору.

На початку 90-х рр. вимагання слугувало способом отримання відкрито та одразу грошей та майна під погрозою побиття або іншого фізичного впливу, псування або знищення товарів, підпалу приміщень.

Пізніше створювалися так звані «бригади», що спеціалізувалися на вибиванні боргів за визначений відсоток суми заборгованості, крім того, авторитети злочинного світу взяли на себе роль судів для вирішення майново-фінансових спорів між підприємцями, вимагаючи за надані послуги значну винагороду.

Згодом почали створюватися «організації постійних нелегальних або легально діючих «дахів» (рос. — «крыш») з захисту підприємницьких структур (на основі регулярно отримуваної від них грошової данини за гнучкою ставкою, яка змінювалась у з інфляції та розширення підприємницьких операцій) від посягань на них із боку інших злочинних угруповань.

Ще однією формою вимагання є вимога про вчинення підприємцем майнової або фінансової угоди на певну суму з певним суб'єктом, що є представником структури, створеною організованою злочинністю або контрольованою нею.

Основні ознаки «рекету» (за С.Д. Білоцерківським):

1. **Рекет** — це злочинна діяльність, вчинювана систематично, яка має ознаки професіоналізму.

2. **Рекет** — це не просто вчинення кваліфікованого вимагання, а вид злочинної діяльності, націленої на більш або менш постійне збагачення кримінальних правопорушників, які спеціалізуються на вчиненні вимагання.

3. **Рекет** — це як правило, кримінально протиправна діяльність організованих злочинних груп.

Кримінологічно значущі ознаки **вимагань поєднаних із фізичним насильством** (за М.Г. Колодяжним)

- переважання вербального способу пред'явлення вимог кримінальних правопорушників;

- погроза вимагачів, як правило, насильства, небезпечного для життя чи здоров'я;

- яскраво виражений груповий характер (76,9 %);

- складання груп кримінальних правопорушників у більшості випадків із двох осіб, час існування — до двох тижнів, а їхня дія — переважно в одному районі;

- нехарактерність сильних сезонних коливань та особливостей за днями тижня;

- пов'язаність із вечірніми годинами вчинення злочину;

- пред'явлення вимог, як правило, на вулиці чи за місцем проживання потерпілого;

- «міський» характер вимагання;

- відсутність матеріальної шкоди потерпілим виключно через затримання вимагачів до чи в момент передачі майна;

- до способів підготовки до вчинення вимагань належать: вивчення кримінальними правопорушниками особи майбутньої жертви, її статків, роду занять, розпорядку дня, наявності дітей, охорони тощо;

- цей злочин відрізняється різноманітністю психічного й фізичного насильства, використанням великого арсеналу зброї та інших знарядь, які застосовуються для подолання опору з боку жертв, завданням потерпілим майнової шкоди у великих і особливо великих розмірах тощо.

III. Кримінологічна характеристика особи, яка вчиняє корисливі кримінальні правопорушення.

Соціально-демографічні ознаки:

Стать: 90 % крадіїв і 96 % грабіжників і розбійників — чоловіки, доля жінок значно підвищується в таких злочинах як шахрайство, розтрата та привласнення майна).

Вік: неповнолітні до 15 % (крадіжки, грабежі, розбої); 18–24 роки — до 30 % крадіїв, до 45 % — грабіжників та розбійників; 25–39 років — приблизно 40 % крадіїв і 30–35 % грабіжників і розбійників; решта кримінальних правопорушників — це більш старша вікова категорія.

Освіта: у 60 % кримінальних правопорушників — повна загальна середня та базова загальна середня; у 20 % — професійно-технічна й початкова та без освіти, у 5 % — вища освіта.

Соціально-рольові ознаки:

Рід занять: 70 % не працювали й не навчалися; до 10 % — безробітні; до 7 % — учні та студенти навчальних закладів;

Сімейний стан: понад 70 % не мають сімей

Кримінально-правові ознаки:

Судимість: близько 30 % крадіїв та майже 40 % грабіжників і розбійників, серед шахраїв велика частина осіб, що взагалі не мають судимостей

Психологічний стан:

— низький рівень солідарності з відповідними морально-правовими заборонами;

— готовність до насильницького способу реалізації корисливого мотиву;

— до 10 % злодіїв, 20 % грабіжників 30 % розбійників перебувають на момент вчинення злочину в стані алкогольного сп'яніння.

Типи особи корисливого злочинця за мотивами злочинної поведінки

Корисливий тип. Його складають особи, здебільшого жадібні, які викрадають цінності заради їх накопичення. Найчастіше вони мають постійне місце роботи, там можуть навіть користуватися повагою та довірою, серед них чимало кваліфікованих спеціалістів.

Самостверджувальний тип. Його складають особи, які вчиняють крадіжки, привласнення та інші корисливі кримінальні правопорушення, заради того, щоби самоствердитися в очах оточуючих, а іноді навіть і у власних, якщо вчинення злочину потребує особливих вмінь або хоробрості.

Деадаптований тип. Його складають, головню, особи, які перебувають в рамках соціально схвалюваного спілкування. Як правило, це кримінальні правопорушники-рецидивісти, навіть професіонали, для яких вчинення насамперед крадіжок, а також інших кримінальних правопорушень майнового характеру, є основним або єдиним джерелом отримання засобів до існування. Такі особи зазвичай не мають родини та місця роботи. Найчастіше це люди середнього або старшого віку.

Алкогольно-наркотизований тип. Його складають особи, які знаходяться в патологічній залежності від алкоголю та наркотиків та вчиняють майнові злочини, головню для того, щоби забезпечити себе спиртними напоями або наркотичними засобами.

Гральний тип. Його, складають особи, для яких вчинення корисливих кримінальних правопорушень є захопливою грою із небезпекою та ризиком, для яких важливим є сам процес крадіжки та іншого незаконного заволодіння цінностями й майном. Відповідний мотив функціонує тільки або переважно на несвідомому рівні, однак його реалізація доставляє велике задоволення тим людям, які включені в активну діяльність у формі вчинення різних корисливих кримінальних правопорушень

Сімейний тип. Його складають особи, які вчиняють корисливі кримінальні правопорушення в основному для забезпечення потреб своєї сім'ї. Водночас сімейні потреби треба розуміти в широкому плані, починаючи від харчування до навчання

дітей у престижних ВНЗ. «Сімейні» кримінальні правопорушники можуть бути людьми достатньо скромними, а з усього вкраденого собі особисто не брати нічого або дуже мало

Типи загальнокримінальних корисливих кримінальних правопорушників у з ступеня стійкості злочинної установки

Ситуативний. Дана категорія осіб користується сприятливими (підходящими) ситуаціями для вчинення кримінальних правопорушень (дрібні кармані крадіжки, крадіжки в п'яних, крадіжки в магазинах).

Нестійкий. Складають особи, що близькі за своїм психологічним портретом до ситуативного типу. Однак вони не тільки використовують сприятливі для них ситуації, а й інколи самі створюють необхідні обставини. Їх нестійкість, головню, проявляється в тому, що в них нестабільні (нестійкі) моральні установки, через що, вони постійно коливаються у виборі варіантів поведінки між дозволеним та забороненим, часто обираючи другий

Злісний. Особи, цього типу самі створюють необхідні ситуації для вчинення кримінальних правопорушень, причому роблять це постійно, не зважаючи на можливе покарання. Для представників цього типу характерне добре знання оточення, яке створює необхідні умови для вчинення корисливого злочину, а також уміння й навички його скоєння.

Особливо небезпечний. Його складають особи, які вчиняють корисливі кримінальні правопорушення у великих та особливо великих розмірах. Вони не тільки створюють сприятливі ситуації для себе, але й цілу систему людей, прийомів, технічних засобів для вчинення масштабних кримінальних правопорушень. Досить часто вони співпрацюють зі злочинними угрупованнями, а в низці випадків і входять до їх складу.

Кримінологічна характеристика особи злочинця-вимагача

(за М.Г. Колодяжним)

Соціально-демографічні ознаки:

Стать: 96,1 % чоловіків і, відповідно, 3,9 % жінок.

Вік: найбільш висока кримінальна активність спостерігається в осіб 18 — 30 років (60,1 %).

Освіта: для вимагачів характерний досить високий освітній рівень, коли майже половина кримінальних правопорушників мала середню освіту, а кожний десятий вимагач — вищу чи базову вищу освіту.

Морально-психологічні ознаки:

- переважно **активні й ініціативні молоді люди**, які цю властивість направляють на вчинення правопорушень та кримінальних правопорушень;
- **відрізняються дратівливістю, агресивністю**, у разі вчинення опору з боку потерпілого — жорстокістю. З другого боку, вказані риси можуть одночасно бути поєднані з витриманістю, врівноваженістю щодо вивчення особи потерпілого, його оточення, статків, наявності охорони тощо;
- не відмовляються від вживання спиртних напоїв, але якщо вчиняють вимагання напідпитку, здатні цілком контролювати перебіг подій та аналізувати поведінку жертви.

Соціально-рольові ознаки:

Сімейний стан: більшість вимагачів були не одружені та не мали дітей;

Рід занять: понад половина кримінальних правопорушників на момент вчинення вимагання ніде не працювали та не вчилися.

Типологія кримінальних правопорушників, які вчинили вимагання, поєднане з фізичним насильством (за М.Г. Колодяжним)

Злісний. До злісних вимагачів (15 %) належать найнебезпечніші кримінальні правопорушники. Ціна людського здоров'я та життя для цього типу є мінімальною, у зв'язку з чим свої вимоги та погрози ці вимагачі поєднують із заподіянням тяжких форм насильства. Це переважно чоловіки віком 25–40 років, із середньою, рідше професійно-технічною освітою, що не працюють та не мають власної родини, часто судимі. Пред'явленню жертвам вимог іноді передує підготовка до вчинення вимагання у вигляді аналізу матеріального становища потерпілого, наявності в нього «даху», можливих ускладнень у перебігу подій.

Винахідливий. Винахідливий тип вимагачів (10 %) відрізняється не абиякою інтелектуальністю, освітній рівень таких кримінальних правопорушників вищий за інші типи. Ці кримінальні правопорушники досконало вивчають особу майбутньої жертви, її статки, рід занять тощо. Організаторами таких вимагань досконало розробляються сценарії, за якими можуть розгортатися події. Переважно це чоловіки віком 30–40 років, з достатньо високим рівнем освіти, одружені, мають дітей, працюють, зокрема займаються підприємницькою діяльністю. Можуть позитивно характеризуватися як за місцем роботи, так і місцем проживання. Відрізняються нестандартністю у своїх діях. Злочинна діяльність здійснюється порівняно тривалий час у зв'язку з обережністю винахідливих вимагачів, відсутністю в більшості випадків судимості, тому такі кримінальні правопорушення є високо латентними.

Паразитичний. Паразитичний тип складає орієнтовно 40 % насильницьких вимагачів. Це можуть бути чоловіки або жінки, 25–45 років із неповною середньою чи середньою освітою, які не мають власної родини, постійного місця роботи, а, отже, і засобів для існування. Єдиним «супутником» таких осіб є алкоголь та наркотики, у яких вони знаходять сенс життя. Спілкуються кримінальні правопорушники з такими ж деградованими особами, які стають їхніми співучасниками, навіть «бомжами». Вимагання можуть вчинятися як одноособово, так і в групі за попередньою змовою або без неї. Тривалість злочинної діяльності становить не понад два тижні. Рідко здійснюють підготовчі дії до вчинення вимагання, тому не використовують зброю, акцент робиться на характері погроз та фізичному насильстві, яке заподіюється руками й ногами. Суми грошей вимагаються незначні.

Ситуативний. Ситуативними вимагачами (35 %) є особи віком 18–30 років, трапляються і значно молодші кримінальні правопорушники, із середньою освітою, можуть мати родину й дітей, як правило, не працюють. У соціально-психологічних якостях таких осіб простежуються деякі позитивні властивості, пластичність ціннісних орієнтацій. Ці кримінальні правопорушники залежні від поведінки інших людей, які служать їм так званім поштовхом до вчинення заборонених законом дій. У більшості випадків злочин ретельно не готується. Під час безпосереднього вчинення вимагання спостерігають за діями співучасників, копіюючи їх, у тому числі й щодо заподіяння жертвам тілесних ушкоджень, які мають нетяжкий характер. До ситуативного типу можна так само віднести так звані «шкільні» вимагання, які вчиняються неповнолітніми особами до 18 років.

Типи злочинця-розбійника

- «ідейний» (4 %) — зовні для «відновлення соціальної справедливості»;
- «завзятий» (18 %);
- «скритний» (6–7 %);
- «напружений» (6 % за вкрай несприятливих зовнішніх обставин);
- «обачний» (3–4 %);
- «внутрішньо готовий» (поширення 31 %).

IV. Детермінанти корисливих кримінальних правопорушень.

Механізм становлення більшості загальнокримінальних корисливих кримінальних правопорушників:

1) дитина виховується в родині, дорослі члени якої не бажають, не вміють або не можуть через причини, що від них не залежать, належним чином соціалізувати його, формувати його позитивні особистісні характеристики;

2) у дитячих освітніх та інших установах така дитина зустрічається із нерозумінням, ворожістю, піддається приниженню, образам, не отримує необхідної підтримки ані в педагогів, ані в батьків, ані в ровесників;

3) ця дитина фізично або психологічно відчужується від родини, школи та переключачється на неформальне спілкування із собі подібними ровесниками або іншими особами, які нібито розуміють його та використовують його проблеми, недоліки у своїх інтересах.

Для більшості загальнокримінальних корисливих кримінальних правопорушників характерні такі обставини:

1) позитивна ресоціалізація особистості буває вкрай утруднена через, з одного боку, відсутності в неї вмінь, навичок і, навіть бажання змінювати середовище спілкування, свої характеристики та звички, з іншого боку, таких зовнішніх для людини обставин, як стійкий зв'язок із деморалізованим і кримінальним середовищем, заняття високих позицій в ієрархії цього середовища та небезпека неотримання гідної їм заміни, байдужість державних органів і позитивних інститутів громадянського суспільства до долі тих, хто бажав би повернутися в лоно права й закону;

2) спостерігаються крайні та очевидні негативні соціально-економічні та мораль-но-правові деформації середовища й особистості. Такі деформації визначають те, що суб'єкти крадіжок нерідко скоюють вбивства, інші насильницькі злочини а також розбої, грабежі;

3) на момент вчинення кримінальних правопорушень особистісні характеристики суб'єктів під впливом тривалого, часто з раннього дитинства, перебування у вкрай деморалізованому й, навіть криміналізованому середовищі, вже бувають істотно та стійко сформовані в параметрах, що не відповідають загальноприйнятим нормам моралі й закону;

4) спотворене соціальне середовище у разі його тривалого впливу не забезпечує нормальної соціалізації особистості, її здатності до отримання належної освіти та професії, корисним і легальним видами діяльності, офіційних, легальних доходів, засобів для існування

Економічні детермінанти:

- 1) експансія нарко-алко-порно-бізнесу та стимулювання останнім росту споживачів його послуг;
- 2) стрімкий ріст інфляції, хижацька політика великого бізнесу, монополізація найприбутковіших секторів економіки, прагнення до державного регулювання економіки в ручному режимі;
- 3) відсутність чесної ринкової конкуренції;
- 4) кабальні кредити, економічно необґрунтоване зростання цін на товари та послуги;
- 5) неефективна економічна політика держави, що в умовах ринку призвела до постійного дефіциту бюджету, хронічного недофінансування найбільш соціально значущих сфер економіки.

Соціальні детермінанти:

- 1) несформованість середнього класу, поляризація суспільства на сумнівну бізнес-еліту (3–5 %) та малозаможних і злидених громадян;
- 2) безробіття, соціальне незахищеність населення, зuboжіння значної частини громадян України;
- 3) низька платоспроможність більшості населення, недоступне житло, зростання вартості комунальних послуг;
- 4) різкий контраст між рівнем та якості життя міського й сільського населення.

Суспільно-моральні детермінанти

- 1) демонстрація можновладцями всіх рівнів численних прикладів розкрадання бюджетних коштів, сенсаційні корупційні викриття високопосадовців, оприлюднені факти «світського життя» політиків і держслужбовців тощо;
- 2) стійка недовіра народу до політиків, комерційних установ, органів влади, які маніпулюють суспільною свідомістю, обманом і переконаннями перманентно наживаються завдяки чеснотам;
- 3) комерціалізація суспільної свідомості, побудова міжособистісних взаємин на основі матеріальної вигоди, вузькоогоїстичних інтересів;
- 4) різка зміна системи суспільних цінностей у бік виправдовування громадською мораллю збагачення будь-якими засобами, культивування споживацько-розважального способу життя, стрімке поширення індустрії розваг, азартних ігор, «гламурної» розбещеності;
- 5) зростання рівня природної латентності через небажання громадян зв'язуватись із правоохоронною системою, а також байдужості або злочинного потурання осіб поінформованих про злочин;
- 6) тиражування ЗМІ, інтернет провайдерами інформації корисливого типу, сенсаційність фактів виняткової жорстокості, буденність насильницької та сексуальної тематики, що вкрай негативно впливають на неповнолітніх та молодь, осіб із кримінальним минулим, деморалізовану частину населення;
- 7) дисонанс між уявленнями молоді про безтурботне й заможне життя вже сьогодні та реальним трудовим вкладом у його забезпечення.

Організаційно-управлінські детермінанти

- 1) зростання рівня штучної латентності загальнокорисливих кримінальних правопорушень;
- 2) низька професійність кадрового складу;

3) незадовільне матеріально-технічне забезпечення правоохоронних структур;

4) прорахунки і відсутність системності в запобіжній діяльності правоохоронних органів;

I. Запобігання корисливим кримінальним правопорушенням.

Запобігання загальнокримінальної корисливої злочинності повинно відбуватися таким чином:

1) воно повинно враховувати особливості детермінаційного, у т.ч. причинного, комплексу даного виду злочинності;

2) акцент у ньому слід робити на ранішнє та загальне запобігання: формування особистості всіх дітей в умовах, що забезпечують належну соціалізацію, з тим щоби діти були здатні, бажали та вміли будувати свою життєдіяльність у параметрах закону, права, знали, куди слід звернутися у важких ситуаціях за допомогою та були впевнені в наданні такої допомоги;

3) спеціальне запобігання злочинності необхідне диференціювати з урахуванням різних механізмів криміналізації особистості, її середовища та діяльності, типів особистісних деформацій, ступеня відчуженості від моральних та правових цінностей, норм суспільства й держави, ступеня її включення в організовані злочинні та інші негативні соціальні формування, впливу на неї кримінального контролю;

4) важливо здійснювати запобігання одночасно за двома напрямками:

а) що не допускає криміналізації особистості її середовища або що забезпечує їх декриміналізацію та ресоціалізацію;

б) віктимологічному, що забезпе-чує належну охорону майна, прав власників.

Загальні заходи запобігання загальнокримінальній корисливій злочинності:

1) підвищення ефективності національної економіки, розробка і фінансове забезпечення соціально-орієнтованого держбюджету;

2) подолання економічної кризи;

3) зведення до мінімуму безробіття, продумана пенсійна реформа;

4) зниження рівня реальної інфляції;

5) забезпечення невідворотності передбаченого законом відповідальності за посягання на майно, життя та здоров'я людей;

б) розвиток малого й середнього бізнесу, муніципальної інфраструктури в регіонах, програм доступного й пільгового кредитування;

7) подолання «руїни» на селі й у занедбаних виробничих містечках, створення робочих місць і привабливих побутових умов, щоби зупинити відтік молоді до перенаселених обласних центрів;

8) забезпечення першим гарантованим робочим місцем випускників навчальних закладів;

9) зниження ступеня поляризації населення за рівнем доходів;

10) суттєві інвестиції в освіту, культуру, медицину, спорт, декомерціалізація останніх;

11) створення таких умов життєдіяльності та формування особистості, особливо дітей із раннього віку та молодих людей, які б готували їх до життєдіяльності в рамках права.

Спеціальні заходи запобігання загальнокримінальній корисливій злочинності

1) завчасне виявлення та облік криміногенних осередків і окремих осіб, схильних до отримання майнових благ злочинним шляхом, проведення з ними профілактичної роботи заходами переконання в допомозі;

2) здійснення віктимологічної профілактики серед потенційних жертв майнових кримінальних правопорушень;

3) створення загальнонаціональної бази даних на професійних корисливих кримінальних правопорушників, рецидивістів, лідерів організованих злочинних груп;

4) зниження латентності й підвищення рівня розкриття кримінальних правопорушень даної категорії;

5) формування культури громадської безпеки населення (співпраця із правоохоронними органами, матеріальне стимулювання викриття кримінальних правопорушників, організація охорони під'їздів, участь у патрулюванні вулиць, місць громадського відпочинку, організація сусідського нагляду за житлом тощо);

6) розробка і впровадження технічних заходів, що забезпечують персоніфікований доступ до майна, систему відеоспостереження, надійний технічний захист житла, відповідальне ставлення до зберігання майна тощо;

7) забезпечення безпеки громадян із боку правоохоронних органів у громадських місцях, на автошляхах, за місцем проживання;

8) мінімізація готівкового розрахунку громадян за придбані товари, надані послуги (перехід на карткову систему розрахунків) тощо;

9) інноваційна техніко-криміналістична оснащеність правоохоронних органів у розслідуванні кримінальних правопорушень аналізованої категорії;

10) оперативне втручання відповідних силових підрозділів, спрямоване на припинення злочинного посягання, закріплення доказової бази, виявлення й затримання кримінальних правопорушників;

11) караюча правоохоронна діяльність повинна поєднуватися з правовідновлювальними заходами (відшкодування шкоди); такі заходи можуть бути застосовані до тих, хто вчинив злочин уперше.